

Комисија за очување националних споменика, на основу члана V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 39. став 1. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, на сједници одржаној од 6. до 8. новембра 2013. године, донијела је

ОДЛУКУ

I

Група грађевина – седам кућа у селу Вранци – селу средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево, проглашава се националним спомеником Босне и Херцеговине (у даљем тексту: национални споменик).

Национални споменик налази се на простору који обухвата к.ч. 2150, Доњи врто, з.к. извадак број 988; к.ч. 2153, з.к. извадак број 584; к.ч. 2151, Врто, з.к. извадак број 724; к.ч. 2124, Вранци, з.к. извадак број 434; к.ч. 2125, з.к. извадак број 746; к.ч. 2131, Вранци, з.к. извадак број 742 и к.ч. 2182, Вранци, з.к. извадак број 416, к.о. Крешево, општина Крешево, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.

На национални споменик се примјењују мјере заштите утврђене Законом о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика успостављене према Анексу 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (“Службене новине Федерације БиХ”, бр. 2/02, 27/02, 6/04 и 51/07).

II

Влада Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: Влада Федерације) дужна је да обезбиједи правне, научне, техничке, административне и финансијске мјере за заштиту, конзервацију и презентацију националног споменика.

Комисија за очување националних споменика (у даљем тексту: Комисија) утврдиће техничке услове и обезбиједити финансијска средства за израду и постављање информационе табле са основним подацима о споменику и одлуци о проглашењу добра националним спомеником.

III

Ради трајне заштите националног споменика, утврђују се сљедеће мјере заштите које се односе на простор дефинисан у тачки I став 2. ове одлуке:

- дозвољени су искључиво истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови, радови на санацији и презентацији споменика, уз одобрење федералног министарства надлежног за просторно уређење (у даљем тексту: надлежно министарство) и стручни надзор надлежне службе заштите наслеђа на нивоу Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: надлежна служба заштите);

- приликом радова на рестаурацији објеката неопходно је сачувати њихов изворни изглед;

- дозвољена је адаптација простора у циљу његовог прилагођавања савременим потребама (инсталације гријања и други радови везани за ентеријер) под условом да се сачувају стилске карактеристике објекта, уз одобрење надлежног министарства и стручно надзирање надлежне службе заштите;

- цјелина се може користити у стамбене, пословне, образовне и културне сврхе, односно на начин који неће угрозити интегритет објекта и његово значење у структури подручја.

IV

Стављају се ван снаге сви проведбени и развојни просторно-плански акти у дијелу у којем су супротни одредбама ове одлуке.

V

Свако а посебно надлежни органи Федерације Босне и Херцеговине, кантона, градске и општинске службе суздржаће се од предузимања било каквих радњи које могу да оштете национални споменик или доведу у питање његову заштиту.

VI

Ова одлука доставиће се Влади Федерације, надлежном министарству, надлежној служби заштите и општинском органу управе надлежном за послове урбанизма и катастра ради спровођења мјера утврђених у тач. II - V ове одлуке, те надлежном општинском суду ради уписа у земљишне књиге.

VII

Саставни дио ове одлуке је образложење са пратећом документацијом, које је доступно на увид заинтересованим лицима у просторијама и на веб страници Комисије (<http://www.kons.gov.ba>).

VIII

Према члану V став 4. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

IX

Ова одлука ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у «Службеном гласнику БиХ».

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Zeuner Ahunbay, Martin Cherry, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић и Љиљана Шево.

Предсједавајућа Комисије

Амра Хаџимухамедовић

Број: 07.3-2.3-53/13-47
7. новембра 2013. године
Сарајево

Образложење

I – УВОД

На основу члана 2. став 1. Закона о спровођењу одлука Комисије за очување националних споменика, успостављене према Анексу 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, “национални споменик” је добро које је Комисија за очување националних споменика прогласила националним спомеником, у складу са чл. V и VI Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, као и добра уписана на Привремену листу националних споменика Босне и Херцеговине («Службени гласник БиХ», број 33/02), све док Комисија не донесе коначну одлуку о њиховом статусу, а за што не постоји временско ограничење и без обзира на то да ли је за наведено добро поднесен захтјев.

Анто Бузук из Сарајева поднио је, дана 09.04.2003. године, Комисији за очување националних споменика петицију/приједлог за проглашење **Села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево**, националним спомеником БиХ.

У складу са одредбама Закона, а на основу члана V става 4. Анекса 8. и члана 35. Пословника о раду Комисије за очување националних споменика, Комисија је приступила спровођењу поступка за доношење коначне одлуке за проглашење добра националним спомеником.

Изјава о значају добра

У **селу Вранци** код Крешева сачуване су стамбене куће ковача и рудара крешевског краја, што је представљало основну дјелатност житеља овог краја до средине XX вијека. С обзиром да нису сачуване ковачке радионице или мајдани, ова врста архитектуре представља значајно материјално свједочанство о традиционалној дјелатности краја, а има и велики амбијентални значај у склопу руралне цјелине.

II – ПРЕТХОДНИ ПОСТУПАК

У току вођења поступка, извршен је увид у:

- податке о садашњем стању и намјени добра, укључујући опис, архитектонски снимак и фотографије;
- увид у садашње стање добра;
- копију катастарског плана;
- земљишно-књижни извадак;
- историјску, архитектонску или другу документарну грађу о добру, која је дата у попису коришћене документације у оквиру ове одлуке.

Према одредби члана V став 2. Анекса 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и члана 37. Пословника о раду Комисије, прије доношења коначне одлуке о проглашењу добра националним спомеником,

Комисија ће пружити могућност власнику предложеног националног споменика, подносиоцу петиције, институцијама надлежним за очување насљеђа, стручним и научним институцијама, стручњацима и научницима, као и другим заинтересованим лицима да изнесу своје ставове. Дана 09.04.2003. године Комисија је примила петицију од Анте Бузука из Сарајева са слиједећим прилозима: *Кратка повијесна садржина села Вранака – Анте Бузук, 2003; План села Вранака, размјера 1:5000; Подаци о производњи жељеза и жељезних израђевина, Анте Бузук, 2003.; Крешевски металци – Ковачи „данас”, Анте Бузук, 2003.*

У складу с тим, Комисија је дописом бр. 07.1-35-749/03-1, од 16.08.2005. године, затражила достављање документације и ставова у вези са проглашењем **Села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево**, од Општине Крешево;

Комисија је дописом бр. 07.3-36.1-19/13-107, од 04.07.2013. године, упутила ургенцију у вези са достављањем документације и ставова у вези са проглашењем **Градитељске цјелине Села Вранака – села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево**, од Општине Крешево;

Комисија је дописом бр. 07.3-35.2-2/13-163, од 04.07.2013. године, затражила достављање документације и ставова у вези са проглашењем **Градитељске цјелине Села Вранака – села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево**, од Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта и Федералног министарства просторног уређења.

Након тога, Комисији је достављена сљедећа документација:

- Завод за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта је одговорио дописом број 07-40-4142-1/13 од 11.07.2013. године. Дописом је утврђено да добро под називом **Село Вранака – село средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево** није било претходно евидентирано или заштићено, али је било евидентирано добро под називом *Остаци римског пута код села Вранака, Крешево*;
- Федерално министарство просторног уређења је одговорило дописом број 03-23-2-787/13 МД-2 од 08.07.2013. године, у којем се каже да не располажу подацима везаним за предметно добро;
- Општина Крешево је одговорила дописом број 06-31-1248 од 18.07.2013. године, гдје се изражава мишљење да је пожељно утврдити границе обухвата у сарадњи са МЗ Крешево – подружница Вранци. У прилогу дописа се налази Извод из просторног плана општине Крешево – урбано подручје села Вранци и Извод одлуке о грађевном земљишту – урбано подручје села Вранци.
- Општина Крешево је дописом број 06-31-1248 од 05.09.2013. године, доставила копије катастарских планова, изводе из катастарско-књижних уложака и земљишно-књижне изватке власника кућа у мјесту Вранци, општина Крешево.

На основу увида у прикупљену документацију и стање добра, утврђено је сљедеће:

1. Подаци о добру

Локација

Село Вранци – село средњовјековних рудара и ковача се налази око 2 километра југозападно у односу на Крешево. Село је смјештено у долини потока Мргановац, испод планине Лопате, чији се врх Опогор налази на надморској висини од 1372 метра¹.

Национални споменик налази се на земљишту означеном као катастарска честица број 2150, Доњи врто, земљишно-књижни извадак број 988, к.о. Крешево; катастарска честица број 2153, земљишно-књижни извадак број 584, к.о. Крешево; катастарска честица број 2151, Врто, земљишно-књижни извадак број 724, к.о. Крешево; катастарска честица број 2124, Вранци, земљишно-књижни извадак број 434, к.о. Крешево; катастарска честица број 2125, земљишно-књижни извадак број 746, к.о. Крешево; катастарска честица број 2131, Вранци, земљишно-књижни извадак број 742, к.о. Крешево; катастарска честица број 2182, Вранци, земљишно-књижни извадак број 416, к.о. Крешево, општина Крешево, Средњобосански кантон, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина.

Историјски подаци

Рудник у Крешеву се први пут помиње 1381. године, а Крешево као град - утврђење 1430. године, а Подкрешево (Sotto Crescevo, Sotto Chrisgneue), гдје се налази данашње насеље Крешево, 1434. године. Тачно вријеме настанка Крешева није утврђено².

Крешево као рударско насеље са развијеним занатом прераде метала био је врло важан привредни центар од времена антике, средњег вијека и све до успоставе аустроугарске власти у БиХ³.

Настанак села Вранци је везан за Крешево, а сасвим сигурно је постојало као насеље још у **античком периоду**⁴. У вези с тим је и податак да је

¹ Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

²К. Расудић. *Чаршија у Крешеву – заштита и обнова*, магистарски рад, 1981, стр. 10, а Више података о историјату Крешева и развоју рударства у *Одлуци Комисије за очување националних споменика о проглашењу Историјског градског подручја Крешево националним спомеником Босне и Херцеговине, на сједници одржаној од 01. до 07. јула 2003. године у Сарајеву*

³ *Одлука Комисије за очување националних споменика о проглашењу Градителске цјелине - Фрањевачког самостана у Крешеву заједно са покретном имовином националним спомеником Босне и Херцеговине, на сједници одржаној од 01. до 07. јула 2003. године у Сарајеву*

⁴Мајдани су пронађени југозападно од села Вранака у долини потока Костајнице на Костајничком Врху, Оберској Луци и Ливади. Исти су пронађени и у долини потока Мргановац (Враначки поток) испод села Вранака: Кугиновац, Орозова Лука, Јелаш и други. - Аугустин Кристић. *Локализација гвоздених мајдана и рудница око Крешева*. Сарајево: Посебни отисак из Гласника Земаљског музеја, 1956. година, стр. 180.

Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, необјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

Микуљи наводи податак да су врхови Инач и Опогор (Лопате) изнад Вранака везани за антички период-Винко Микуљи. *Повијест жељеза и жељезног обрта у Босни*. Зеница: Металуршки институт „Хасан Кикић”, 1969, стр. 6. и 7.

изнад села Вранци пронађено 14 земљаних лончића у којима се топила жива, што упућује на велика налазишта која су се вадила и прерађивала⁵.

Говорећи о **поријеклу имена Вранци**, а покушавајући руднике средње Босне довести у везу са Сасима, Владислав Скарић га пореди са њемачким именом Франк (Franz), гдје глас ф бива замијењен гласом в.⁶

Идентификована је путна саобраћајница (римска цеста), изнад села Вранци дужине 200 метара. Цеста је могла имати локални значај, прије свега у вези транспорта руде, од рудника до топионице⁷.

Испод села **Вранци** у долини Враначке ријеке (Мргановац), током **османског периода** налазила су се 4 мајдана са рудницама (топионицама). Ови мајдани су радили све до почетка аустроугарског периода у БиХ (1878. година)⁸.

Почетком аустроугарског периода, **1878. године**, у Крешеву је било укупно 19 мајдана и 90 ковачница, не рачунајући оне смјештене у **селу Вранци**, гдје се налазило око **20 ковачница** – клинчара, за ковање коњских чавала⁹.

По попису из **1894. године**, Крешево је бројало 2034 становника, те је убрајано у градове, и 63 ковачнице, али нису спомињане ковачнице у околним мјестима¹⁰.

Аустроугарска администрација, с циљем побољшавања услова рада, **1909. године** ковача оснива „**Ковачку задругу**”, у коју улази и извјестан број враначких ковача¹¹.

Пред крај **1900. године**, Вранчани престају ковати „клинце” (чавле), који су били познати као најбољи у њиховој изради. Производили су од најситнијих (нанулаши) до најкрупнијих за грађевинарство (паламари). То се догодило

⁵В. Скарић. *Трагови старог рударства у околини Крешева*. Сарајево: Гласник Земаљског музеја, бр. 46, 1934, стр. 73-80.

Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, необјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

⁶ Скарић каже да је уобичајено да се у крешевском крају туђи глас ф обично не мијења у нашем језику са гласом в, него да остаје непромијењено. Изузетак томе је назив за Црну Ријеку коју становници горње Лепенице називају и Војница. Поред тога, он каже да у сјеверној Херцеговини, одакле су се досељавали људи у крешевски крај, туђи глас ф се замјењује са в. (Владислав Скарић. *Трагови старог рударства у околини Крешева*. Сарајево: Гласник Земаљског музеја бр. 46, 1936, стр.73) - Види Одлуку о проглашењу **Моста познатог као "Римски мост" у селу Вранци, општина Крешево**, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној 11. марта 2011. године у Сарајеву.

⁷ Ђуро Баслер. *Крешево – Кисељак – Фојница*. Сарајево: Гласник Земаљског музеја, А, IX, Сарајево, 1954, стр. 303.

⁸ Мајдан је топионичко-ковачки погон у коме се топила руда жељеза, затим се то ливено (сирово жељезо) жарило (варило) и прекивало како би се добило ковно жељезо, као садашњи челик из кога се могу ковати ковачке израђевине. У тим погонима су се ковале и теже израђевине и алати, лемеша за плугове и друго. - Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, необјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.- Аугустин Кристић. *Локализација гвоздених мајдана и рудница око Крешева*. Сарајево: Посебни отисак из Гласника Земаљског музеја, 1956, стр. 180-187.

⁹ Аугустин Кристић. *Локализација гвоздених мајдана и рудница око Крешева*. Сарајево: Посебни отисак из Гласника Земаљског музеја, 1956, стр. 187.

¹⁰ Аугустин Кристић. Нав. дјело, Сарајево, 1956, тр. 187.

¹¹ Владимир Думбовић. *Развој Крешева послје рата (1945)*. Сарајево: посебан отисак из Доброг пастира број XXIV, 1974, стр. 203;

Анто Бузук. *Вранци – традицијско село рудара и ковача (металаца), са ријетко сачуваним културно-повијесним и природним наслеђем*. Крешево: Иницијални одбор за утемељење Друштва за заштиту културно-повијесних вриједности Крешево, 2003. година, стр. 3.

услјед пораста индустријске производње која је угушила занатску, а коњске плоче су замијењене новим потковицама¹².

По завршетку I свјетског рата интензивира се исељавање ковача и рудара, не само из села Вранци, него и из Крешева и Којсине, а исељени ковачи и рудари налазе запосјење у мјестима Средњобосанског базена¹³.

У селу Вранци, Мато Шимундић је подигао мајдан (ковачницу машинског ковања) са савременом механиком на водени погон иза **1934. године**. Мајдан је био у функцији до краја 1945. године¹⁴.

Од 1930. године до почетка II свјетског рата у Вранцима је било **16 дугања** (ковачких радњи) с ручним ковањем. Ковали су се коњски поткови (гриф) и коњска плоча (поткове старе) и чавли за трачнице пруга (шинегле). Након II свјетског рата, у року од двадесетак година, те радионице нестају¹⁵.

Околина села, посебно долина Костајнице, богата је рудама (жива и жељезо) које су се интензивно експлатисале до аустроугарског периода. Та традиција је настављена и у XX вијеку, **током периода између два свјетска рата**, али и **послије II свјетског рата**, када се наставља експлатација руде барита¹⁶.

Године 1970. у Вранцима су се налазиле још **3 ковачнице** међу којима је и ковачница породице Лукић¹⁷.

Данас у Вранцима нису сачуване ковачке радионице или мајдани, али је сачувана **архитектура села** са карактеристикама збијеног насеља рударско-металуршког типа. Још увијек се може пронаћи неколико кућа са крововима од шиндре (капламе)¹⁸. Судаћи по аналогији са стамбеним објектима насталим у Крешеву, за које се цијени да су настали почевши од половине XVII вијека¹⁹, може се претпоставити да су сачувани објекти у селу Вранци настали током

¹² Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003; Аугустин Кристић. *Локализација звоздених мајдана и рудница око Крешева*. Сарајево: Посебни отисак из Гласника Земаљског музеја, 1956, стр. 187.

¹³ Анто Бузук. *Вранци – традицијско село рудара и ковача (металаца), са ријетко сачуваним културно-повијесним и природним наслеђејем*. Крешево: Иницијални одбор за утемељење Друштва за заштиту културно-повијесних вриједности Крешево, 2003. година, стр. 3.

¹⁴ Анто Бузук. *Челик-Крешево*, брошура. Крешево: 1998. година, стр. 20.

Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003– Винко Микуљи. *Поцјест жељеза и жељезног обрта у Босни*. Зеница: Металуршки институт „Хасан Кикић”, 1969, стр.137.

¹⁵ Анто Бузук, Нав. дјело, Крешево: 1998, стр. 22.

Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

¹⁶ Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

¹⁷ Владимир Думбовић. Нав. дјело, Крешево, 1974, стр. 206.

То су уједно биле и задње ковачнице које су радиле за живота Мате и Мије Лукића - Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

¹⁸ Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, небјављени чланак. Сарајево, 20.06. 2003.

¹⁹ Аутор наводи податак да је неколико кућа у Крешеву (породица Томић, Кристић, Николић и Ћорић) изграђено прије више од 300 година, дакле током XVII вијека - Аугустин Кристић. *Најстарија кућа у Босни и Крешеву*. Сарајево: Хрватски народни календар „Напредак”, 1939. година;

Кућа Аугустина Кристића - Анто Бузук. *Животопис и библиографија радова Ивана Аугустина Кристића*, Билтен фрањевачке теологије – Сарајево, година XXVII, број 1, Сарајево, 1999/2000, стр. 229. – Види Одлуку о проглашењу **Историјског градског подручја Крешево** националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године.

XVII и касније²⁰. Тачан временски период изградње појединачних стамбених објеката је врло тешко одредити, с обзиром да су куће биле кратког вијека и често преправљане²¹.

Карактеристике градње кућа у селу Вранци су исте са онима из Крешева: код старијих кућа, приземни дијелови, гдје су углавном смјештани дућани, су грађени од камена, а горњи дио представља *дизма с плетером*, или само *дизма (дрвени зид, поредани трупци окомито један до другог)*, преко које се ставља малтер²².

2. Опис добра

Село Вранци код Крешева се развило са обје стране уске долине потока Мргановац, која тече у смјеру запад – исток. У централном дијелу насељеног подручја се налази мост познат под називом „**Римски мост**” који се налази на траси античког рударског друмског правца, чији остаци су пронађени на удаљености од око 400 метара од моста²³. У непосредној близини, на сјеверној страни потока се налази надстрешница са прикаченим металним дијеловима који су коришћени као замјена за црквена звона²⁴. Са обје стране потока распоређени су индивидуални **стамбени објекти** и помоћни објекти смјештени у равничарском дијелу уз поток, али и на узвишењима.

Највећи број објеката је изграђен током друге половине XX вијека, али је сачувано неколико објеката чији су архитектура и конструкција аутентични, с тим да су сви претрпјели веће или мање измјене током друге половине XX вијека или касније.

Сачувани објекти имају одређену сличност са стамбеним објектима у Крешеву²⁵. Већина сачуваних стамбених објеката у селу Вранци су по својим

²⁰ Аугустин Кристић. *Најстарија кућа у Босни и Крешеву*. Сарајево: Хрватски народни календар „Напредак”, 1939. година;

Анто Бузук. *Вранци – традицијско село рудара и ковача (металаца), са ријетко сачуваним културно-повијесним и природним наслеђем*. Крешево: Иницијални одбор за утемељење Друштва за заштиту културно-повијесних вриједности Крешево, 2003. година, стр. 3.

²¹ Одлука о проглашењу **Историјског градског подручја Крешево** националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године

²² Куће у Крешеву се зидају зидом од камена, или од шепера (плот) или системом дизме (дрво) - Аугустин Кристић. Крешево, обртни, грађански и народни живот. Загреб: Матица Хрватска, 1941, стр. 50. и 71.

²³ На основу локације и морфологије терена може се извести закључак да је мост постојао још у античком периоду - Види Одлуку о проглашењу **Моста познатог као "Римски мост" у селу Вранци, општина Крешево**, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној 11. марта 2011. године у Сарајеву.

²⁴ **Тах-те** (та'те) су настале највјероватније у XVI вијеку, а у село Вранци су постављене око 1880. године на дрвени звоник (надстрешницу) и од тада стоје на истом мјесту - Види Одлуку о **измјенама и допунама Одлуке о проглашењу градитељске цјелине - Фрањевачки самостан у Крешеву, заједно са покретном имовином, националним спомеником Босне и Херцеговине** на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 21. до 24. новембра 2011. године у Сарајеву.

²⁵ У **Крешеву** се разликују 2 основна типа стамбених објеката: махалски и чаршијски. Махалски је служио искључиво за становање, био је нешто већи и богатији. **Чаршијски** је, поред **стамбеног, садржавао и пословни простор**, био је мањи од махалског.

Куће у чаршији су имале двојаку намену: служиле су и за производњу и трговину и за становање. Подјела функција је вршена по вертикали, приземље је служило у пословне сврхе, а на спрату се становало. Материјали, конструкција и обликовни детаљи као и опрема

карактеристикама ближи „**чаршијским**“ кућама у Крешеву, с обзиром да се доњи приземни или сутеренски ниво употребљавао за господарске сврхе или као остава, док се на спрату становало. Приземље, односно сутерен је грађен од камена, а спрат је грађен од «дизме» (дрво са малтером). У оригиналној форми, објекти су покривени високим кровом великог нагиба. Покров представља “каплама” (јелове даске дужине до 1 м, а широке око 25 цм)²⁶, с тим што је такав покров углавном измијењен или сачуван, али прекривен лимом.

У оригиналној форми нису грађени димњаци, али су они на неким кућама накнадно изведени²⁷.

Од **7 сачуваних кућа** у селу, 6 се налази на сјеверној (лијевој) обали потока Мргановца и једна на јужној (десној) обали:

На сјеверној (лијевој) обали потока Мргановца се налазе сљедеће куће:

1. Кућа породице Кесић се налази на узвишењу у Вранцима бр. 30, на западном крају села. Тлоцртна основа куће је правоугаона димензија 7,80м x 6,50м, спратност износи Сутерен+Приземље+Поткровље, а висина објекта до сљемена стрмог крова износи око 8,70м. У сутерену се налази полуукопана камена магаза, дебљине вањских зидова 50цм, са улазом на јужној страни. Приземље је изведено у «дизми» (дрвена конструкција зида прекривена

ентеријера су били исти у оба типа. **Куће су биле кратког вијека, често обновљане и преграђиване.**

Чаршијски тип - приземље је рађено од ћерпича, рјеђе од камена, према улици је био дућан (трговачка радња) – отворени ћепенак (крило, канат старинског дућана који служи мјесто врата) и продајни простор који је затваран дрвеним капцима.

Спрат је грађен у локалној бондрук-конструкцији. Ради повећања корисне стамбене површине спрат је, у правилу, имао истакне над приземљем у правцу улице. Ови истаци су наткривали просторе ћепенка. На спрат се пењало дрвеним степеништем, прислоњеним уз бочни зид куће, које је често затварано дрвеним параваном. Степениште се на спрату завршавало диванханом (пространо предсобље – ходник), простором из којег се улазило у све остале одаје, а често је служило и за сједење. Централни простор на спрату био је огњиште – зимска кухиња или «кућа», из које су се по потреби загријавале све околне просторије. Осим соба, на спрату се често налазила и остава – хуџерица. Просторије према улици су биле веће и боље опремљене. Отвори на спрату су били већи и бројнији у односу на отворе у приземљу. Имали су једно окно, а да би се добило довољно свјетлости, постављено је неколико оваквих отвора један уз други. (Распудић, 1981, стр. 42)

Структура куће редовито је: приземни дио од зида, а горњи дио од «дизме» (дрво са малтером), док је кров био од «капламе» (јелове даске дуге до 1 м, а широке око 25 цм). Прозори су били мањи, а прозорска окна од стакла, «док их је било и од лондре или нице, то су приправљали од говеђих трбуха.» (Кристић, 1934, стр. 94-95)

Зидови приземља и спрата малтерисани су и кречени. Бијела боја креча и смеђа, тамна боја дрвених елемената карактеристичне су боје фасаде. Овај контраст је појачаван црном бојом капламе (цијепана јелова даска којом се покривају куће). Завршетак објекта чини високи кров великог нагиба. На крову нису постојали димњаци, дим је из огњишта – «куће» ишао директно у поткровље и провлачећи се кроз плочице каплама уједно их је и импрегнирао. (Распудић, 1981, стр. 42)

- Одлука о проглашењу **Историјског градског подручја Крешево** националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године

²⁶Фра Кристић, Аугустин, *Кршевска кућа*, Напредак, Хрватски народни календар, 1934, стр. 94-95 - Одлука о проглашењу **Историјског градског подручја Крешево** националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године

²⁷У Крешеву, на крову нису постојали димњаци - Распудић, Крунослав, *Чаршија у Крешеву – заштита и обнова*, магистарски рад, 1981, стр. 42. - Одлука о проглашењу **Историјског градског подручја Крешево** националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године

дрвеним приткама на које се поставља малтер), а улаз се налази на западној страни. Прву просторију чини кухиња са трпезаријом димензија 4,50 x 4,20м, на коју се према југу надовезују двије собе димензија 4,00м x 3,10м, односно 2,00м x 3,10м. На истоку се налази остава ширине 115цм са дрвеним љествама и поклопцем који повезује приземље са поткровљем. У централном дијелу поткровља се налази соба димензија 3,00м x 3,00м, чији су зидови изведени у комбинацији дрвета, малтера, земље и сламе²⁸. У собу се улази помоћу ниских дрвених врата (x=1,50м). Подна конструкција и облога су дрвени, а у поткровљу под је прекривен набијеном земљом. Свијетла висина приземља износи 1,80м, а дебљина вањских зидова износи 20цм. Дрвена кровна конструкција је прекривена етернитом²⁹. Прозорски отвори приземља и поткровља су усмјерени ка југу.

2. Кућа породица Окић³⁰, Николић и Тавро се налази на истом узвишењу на којем и кућа Кесића у Вранцима бр. 31, западно од куће породице Кесић. Тлоцртна основа куће је правоугаона димензија 7,00м x 4,50м. Спратност износи Приземље+Спрат, а висина објекта до кровне стрехе износи 5,20м. Улази у двије приземне просторије димензија 3,65м x 3,70м, односно 2,55м x 3,70м³¹ се налазе на источној страни, у ограђеном дворишту. Приземље, које има намјену оставе, није повезано са горњом етажом којој се приступа преко дрвене терасе на истоку. Улазна врата на спрату су једнокрилна стандардних димензија. Прву просторију представља ходник димензија 3,70м x 2,05м, на који се према западу надовезује соба димензија 3,70м x 2,25м док се на југу налази дневни боравак са кухињом и трпезаријом димензија 4,20м x 2,90м. Двокрилни и трокрилни прозорски отвори стамбеног објекта су усмјерени ка југу, истоку и западу. Дебљина вањских зидова износи 20цм, а унутрашњих 10цм и 20цм. Приземна конструкција вањских зидова је камена, а на спрату „дизма“. Међуспратна конструкција је дрвена. Објекат је наткривен четвероводним кровом и цријепом савремене израде.

3. Кућа породице Туцаковић³² је смјештена између кућа породица Кесић и Окић (к.ч. 2151). Тлоцртна основа куће је правоугаона димензија 7,20м x 4,50м. Спратност износи Сутерен + Приземље+Таван, а висина објекта до кровне стрехе износи 4,50м. Улаз у приземље се налази на западној страни, гдје се налази неколико дрвених степеника. Прозорски отвори су усмјерени ка југу, истоку и западу (двокрилни и трокрилни). У нивоу приземља се налазе 3 просторије, од којих се на сјеверу налази већа просторија димензија цца 3,80м x 4,00м, а на југу двије мање. Конструкција полуукопаног сутерена је изведена у камену, приземља у „дизми“, а поткровља у дрвету. Димензије вањских зидова приземља износе 20цм. Изнад камене конструкције сутерена, на фасадним

²⁸ Зидови ове собе су тамни од дима. То је доказ да у оригиналној форми нису извођени димњаци у данашњем смислу те ријечи, већ да је дим из приземља провођен у ниво поткровља, додатно импрегнирајући дрвену конструкцију и покров.

²⁹ По свједочењу власнице куће Јање Кесић (рођена 1939), која у кући живи од удаје за покојног Марка Кесића од 1963. године, кућа је била покривена „капламом“ до 1967. године. По њеном свједочењу, године 1963, њен супруг је тврдио да је „кућа старија од 100 година“. – Свједочење Јање Кесић, рођене 1939. године, село Вранци, 09.јули 2013. године.

³⁰ По свједочењу представника власника Јосипа Окића, рођеног 1955. године, његов отац рођен 1914. године, као и његов дјед су тврдили да је кућа стара око 270 година, односно да је грађена око 1770. године – Јосип Окић, рођен 1955. године, Вранци, 30. август 2013. године.

³¹ Друга просторија у приземљу је напола укопана, с обзиром на нагиб терена.

³² Свједочење старосједиоца села Стјепана Медића рођеног 1948. године, село Вранци, 09.јули 2013. године

плохама на источној и западној страни уочљиви су истакнути дрвени крајеви греда носиоца конструкције пода приземља. Кровна конструкција је дрвена и покривена је цријепом.

4. Кућа која се налазила у власништву породице Марић³³ налази се на супротној страни села, на узвишењу источно у односу на куће породица Кесић, Окић и Туцаковић, у Вранцима бр. 4. Тлоцртне димензије објекта износе 4,50м x 6,50м. Спратност куће износи Сутерен+Приземље+Поткровље. Висина објекта до кровне стрехе износи 4,50м. Кућа је покривена двоводним кровом са покровом од етернита. Приступ објекту је омогућен из ограђеног дворишта на источној страни, одакле се приступа дограђеном предулазу ширине 1,50м, на који се надовезују 2 приземне просторије димензија 3,15м x 4,10м (дневни боравак) и 2,75м x 2,85м (спаваћа соба). На југозападу се налази остава ширине 110цм преко које је омогућен приступ таванском простору. Различити прозорски отвори, у нивоу приземља (једнокрилни, двокрилни и трокрилни) су усмјерени ка истоку, западу и југу, а они у нивоу поткровља ка југу и сјеверу. Приступ сутерену, који има функцију оставе, омогућен је преко дрвених врата на источној страни. Конструкција сутерена је изведена у камену прекривеном танким слојем малтера, док је приземље изведено у „дизми“. Стрпови сутерена и спрата су изведени у дрвету. Вањски зидови поткровља на југу и сјеверу су обложени дрвеним дужицама.

5. Кућа Наде Марић³⁴ и других власника, Вранци број 10, је смјештена западно у односу на некадашњу кућу породице Марић, а њене тлоцртне димензије износе 4,90м x 8,80м. Спратност куће износи Сутерен+Приземље+Поткровље, а висина до кровне стрехе износи 4,50м. Улази у приземље и полуукопани сутерен су смјештени на источној страни. У нивоу приземља се директно улази у просторију дневног боравка и трпезарије димензија 4,10м x 2,55м, док се на јужној страни налази соба димензија 4,50м x 3,30м. На сјеверној страни се налази дограђени простор ширине 1,75м гдје су смјештени купатило и предпростор. Прозорски отвори приземља су усмјерени ка југу, истоку и западу. У нивоу сутерена, на јужној страни се налази остава димензија 4,10м x 2,90м, са уским отворима у каменом зиду којима је омогућено освјетљење простора. Вањски зидови сутерена су изведени у камену ширине 40цм, а вањски зидови приземља су изведени у „дизми“ ширине 20цм, док је дограђени дио на сјеверној страни изведен од камена ширине 60цм, 45цм и 20цм. Таванице и кровна конструкција су дрвени.

Ова кућа се разликује од осталих кућа у селу по томе што је на дрвеној конструкцији високог четвероводног крова очувана оригинална дрвена „каплама“, која је потом прекривена лименим покровом савремене израде. Кровна конструкција и други дрвени елементи куће су изведени од црвеног храста.

6. Југозападно од куће Винка Марића, у равничарском дијелу села, у непосредној близини „Римског моста“³⁵ налази се Кућа Станислава Медића³⁶,

³³ Породица Марић напушта кућу 2000. године и тада се у кућу усељава породица Камилица, која се ту задржала до прије неколико година, када бригу о кући преузима општина Крешево. - Свједочење старосједиоца села Стјепана Медића рођеног 1948. године, село Вранци, 09.јули 2013. године

³⁴ Свједочење старосједиоца села Стјепана Медића рођеног 1948. године, село Вранци, 09.јули 2013. године

³⁵ Види Одлуку о проглашењу **Моста познатог као "Римски мост" у селу Вранци, општина Крешево**, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној 11. марта 2011. године у Сарајеву.

на адреси Вранци 16. Тлоцртна основа објекта је у облику слова „L“, а укупне димензије износе 7,50м x 7,20м. Према југу објекат је усмјерен ка потоку и прилазном путу, а на сјеверној страни се налази унутрашње двориште. Спратност куће износи Сутерен+Приземље+Поткровље. Висина објекта до кровне стрехе износи 4,60м. Улаз у сутерен је смјештен на јужној страни, док се улаз у приземни дио објекта налази на сјеверној страни и усмјерен је ка унутрашњем дворишту. У сутерену се налазе двије оставе димензија 5,70м x 3,90м и 5,70м x 2,40м, које су одвојене каменим зидом ширине 40цм.

У нивоу приземља се налазе 2 просторије. Прва просторија на југу има функцију дневног боравка, кухиње и трпезарије, и димензије те просторије износе 4,25м x 3,60м. Друга просторија на сјеверу је димензија 4,25м x 3,00м.

Кућа Медић је посебна по томе што је сулунар пећи на дрва, која се налази у дневном боравку, спроведен кроз стропну дрвену конструкцију и завршава у нивоу поткровља, тако да се дим задржава у простору поткровља.

На источној страни куће се налази дограђени дио који има засебан улаз такође на југу. Дограђени дио се састоји од хола ширине 105цм и собе димензија 2,85м x 2,95м. По свједочењу Марије Кадих, доградња куће на источној страни потиче из периода око 1928. године³⁷. На објекту су изведени двокрилни и трокрилни прозорски отвори усмјерени ка све четири стране објекта.

Конструкција зидова сутерена је од камена, с тим да је западни зид изведен од „дизме“. Дебљина камених зидова износи 40цм, а оних од „дизме“ 25цм.

Конструкција зидова приземља је изведена у „дизми“, а њихова дебљина износи 20цм. Међуспратна конструкција је дрвена, а од истог материјала је изведена кровна конструкција објекта, која је прекривена етернитом. По свједочењу Марије Кадих³⁸, каплама на крову куће је замијењена лимом 1972. године, а задње кречење вањских зидова куће је извршено 2012. године.

7. На супротној (јужној) обали потока Мргановац, у равничарском дијелу села, југоисточно од куће Станислава Медића, смјештена је **Кућа породице Лукић**³⁹ у Вранцима број 6. Објекат је смјештен поред колског моста, источно од „Римског моста“. Тлоцртне димензије објекта износе 5,00м x 8,00м. Спратност куће износи Сутерен+Приземље+Спрат+Поткровље. Висина објекта до кровне стрехе износи 6,50м. Улаз у сутеренски дио објекта се налази на сјеверној страни и усмјерен је ка потоку и прилазном путу, док се улаз у приземље, спојен са ограђеним двориштем, налази на западној страни куће. На источној страни се налази споредни улаз у нивоу приземља. Спратни улаз се налази на западној страни, изнад улаза у нивоу приземља, и повезан је са дрвеном наткривеном терасом. Приступ тераси је омогућен преко узвишења на југозападној страни објекта. Прозорски отвори објекта су усмјерени на све четири стране свијета. Конструкција зидова сутерена је грађена од камена, а

³⁶ Свједочење старосједиоца села Стјепана Медића рођеног 1948. године, село Вранци, 09.јули 2013. године

³⁷ По ријечима Марије Кадих, која одржава кућу, кућа је дограђена око 1928, када се оженио њен отац рођен 1908. године - Свједочење Марије Кадих рођене 1930. године, Вранци, 30.08.2013. године

³⁸ Свједочење Марије Кадих рођене 1930. године, Вранци, 30.08.2013. године

³⁹ Свједочење старосједиоца села Стјепана Медића рођеног 1948. године, село Вранци, 09.јули 2013. године

етаже изнад у „дизми“. Дрвена конструкција двоводног крова покривена је етернитом⁴⁰.

3. Досадашња законска заштита

По подацима добијеним од Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта утврђено је да добро под називом **Село Вранака – село средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево** није било претходно евидентирано или заштићено⁴¹.

4. Истраживачки и конзерваторско-рестаураторски радови

Не постоје подаци о извршеним систематским истраживачким или конзерваторско-рестаураторским радовима на подручју села Вранци код Крешева.

5. Садашње стање добра

Конструкција сачуваних традиционалних стамбених кућа у **селу Вранци код Крешева** углавном није у добром стању, мада не постоје објекти којима пријети опасност од конструктивног колапса.

Дрвене таванице и међуспратне дрвене конструкције кућа **породица Кесић, Окић и Марић** су деформисане. Исти је случај са дијелом вањских зидова куће Кесић.

Од 7 сачуваних кућа, само је на кући **породице Марић** очувана оригинална дрвена „каплама“, касније прекривена лимом, док је на свим осталим кућама измијењен покров, који је сада изведен од етернита или цријепа. Кућа породице Кесић је најбоље очувана у погледу унутрашњег распореда, материјала и конструкције. Кућа Медић у Вранцима број 16 је у великој мјери очувана, с тим што су „капламе“ на крову замијењене етернитом.

6. Специфични ризици

- негативни атмосферски утицаји

III - ЗАКЉУЧАК

Примјењујући Критеријуме за проглашење добара националним споменицима (“Службени гласник БиХ”, бр.33/02 и 15/03), Комисија је донијела одлуку као у диспозитиву. Одлука је заснована на сљедећим критеријумима:

⁴⁰Судећи по историјској фотографији куће Лукић (фотографија из времена половине XX вијека), изглед објекта је сачуван, изузев облика крова који је био четвероводни и био је покривен „капламом“. Осим тога, у нивоу приземља су се налазила 2 двокрилна прозора (као на спрату), а данас се умјесто њих налази један трокрилни – фотографија из: Мило Јукић, уредник. *Крешево, туристичко-господарски водич*. Крешево: Опћина Крешево и Удруга посодаваца опћине Крешево, 2005, стр. 43.

⁴¹Евидентирано је друго добро под називом *Остаци римског пута код села Вранака, Крешево* - Допис Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта број 07-40-4142-1/13 од 11.07.2013. године

A. Временско одређење

C. Умјетничка и естетска вриједност

- ii. Квалитет материјала,
- iii. Пропорције,
- iv. Композиција,

D. Читљивост (документарна, научна, образовна вриједност)

- v. Свједочанство о типичном начину живота у одређеном раздобљу,

F. Амбијентална вриједност

- ii. Значење у структури и слици града,

G. Изворност

- i. Облик и дизајн,
- v. Положај и смјештај у простору,

I. Цјеловитост

- i. Физичка цјеловитост (компактност),
- ii. Хомогеност.

Саставни дио ове одлуке су:

-Имовинско-власничка документација

- копије катастарског плана 2150, Доњи врто; 2153; 2151, Врто; 2124, Вранци; 2125; 2131, Вранци; 2182, Вранци, к.о. Крешево, општина Крешево, Средњобосански кантон, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина, бр. плана: 19; размјера 1:2500 издате 05.09.2013. године од стране Службе за цивилну заштиту, имовинско-правне послове и катастар некретнина Општине Крешево, Средњобосански кантон, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина;

- Земљишнокњижни извадци за земљишне парцеле бр. 2150, Доњи врто; 2153; 2151, Врто; 2124, Вранци; 2125; 2131, Вранци; 2182, Вранци, к.о. Крешево, број з.к. улошка 988, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 511 од 04.09.2013.; 584, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 510; 244, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 512; 434, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 516; 746, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 514; 472, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 513; 416, Нар. бр. 049-0-НАР-13-002 515 од 04.09.2013, Земљишно књижни уред Општинског суда у Кисељаку, Федерација Босне и Херцеговине, Босна и Херцеговина;

-Документација о претходној заштити добра

- Допис Завода за заштиту споменика у саставу Федералног министарства културе и спорта број 07-40-4142-1/13 од 11.07.2013. године;

-Фотодокументација

- Фотографија постојећег стања објеката у оквиру **Села Вранци – села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево** од 09. јула и августа 2013. године. Фотографисао арх. Ади Ђоровић (фотографисано дигиталним фотоапаратом Sony DSC – H10).
- Историска фотографија Куће Лукић – фотографија из: Мило Јукић, уредник. *Крешево, туристичко-господарски водич*. Крешево: Општина Крешево и Удруга посодаваца општине Крешево, 2005, стр. 43.

-Техничка документација

- Милка Грујић - Нацрт постојећег стања објеката у оквиру **Села Вранци – села средњовјековних рудара и ковача, општина Крешево**, Сарајево, септембар 2013. године;

- Остала документација

- Светомир Јанић, сценарио и режија. „*Крешевски ковачи*”, документарни филм. Сарајево: Босна филм, 1952. година.

Коришћена литература

У току вођења поступка проглашења добра националним спомеником БиХ, коришћена је слjedeћа **литература**:

- 1934. Фра Аугустин Кристић. *Крешевска кућа*. Сарајево: Напредак, Хрватски народни календар, 1934.
- 1934 В. Скарић. *Трагови старог рударства у околини Крешева*. Сарајево: Гласник Земаљског музеја, бр. 46, 1934.
- 1939. Аугустин Кристић. *Најстарија кућа у Босни и Крешеву*. Сарајево: Хрватски народни календар „Напредак”, 1939.
- 1941. Аугустин Кристић. *Крешево, обртни, грађански и народни живот*. Загреб: Матица Хрватска, 1941.
- 1954. Ђуро Баслер. *Крешево – Кисељак – Фојница*. Сарајево: Гласник Земаљског музеја, А, IX, Сарајево, 1954.
- 1956. Аугустин Кристић. *Локализација гвоздених мајдана и рудница око Крешева*. Сарајево: Посебни отисак из Гласника Земаљског музеја, 1956.
- 1969. Винко Микуљи. *Повијест жељеза и жељезног обрта у Босни*. Зеница: Металуршки институт „Хасан Кикић”, 1969.
- 1974. Владимир Думбовић. *Развој Крешева послје рата (1945)*. Сарајево: посебан отисак из Доброг пастира број XXIV, 1974.

1981. К. Распудић. *Чаршија у Крешеву – заштита и обнова*, магистарски рад, 1981.
1998. Анто Бузук. *Челик-Крешево*, брошура. Крешево: 1998.
1999. Кућа Аугустина Кристића - Анто Бузук. *Животопис и библиографија радова Ивана Аугустина Кристића*, Билтен фрањевачке теологије – Сарајево, година XXVII, број 1, Сарајево, 1999/2000,
2003. Анто Бузук. *Кратка повијесна садржина села Вранака*, необјављени чланак. Сарајево, 2003.
2003. Одлука Комисије за очување националних споменика о проглашењу Историјског градског подручја Крешево националним спомеником Босне и Херцеговине, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 01. до 07. јула 2003. године.
2003. Одлука Комисије за очување националних споменика о проглашењу Градитељске цјелине - Фрањевачког самостана у Крешеву заједно са покретном имовином националним спомеником Босне и Херцеговине, на сједници одржаној од 01. до 07. јула 2003. године у Сарајеву
2003. Анто Бузук. *Вранци – традицијско село рудара и ковача (металаца), са ријетко сачуваним културно-повијесним и природним наслеђејем*. Крешево: Иницијални одбор за утемељење Друштва за заштиту културно-повијесних вриједности Крешево, 2003.
2011. Одлука Комисије за очување националних споменика о измјенама и допунама Одлуке о проглашењу градитељске цјелине - Фрањевачки самостан у Крешеву, заједно са покретном имовином, националним спомеником Босне и Херцеговине на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној од 21. до 24. новембра 2011. године у Сарајеву.
2011. Одлука Комисије за очување националних споменика о проглашењу Моста познатог као "Римски мост" у селу Вранци, општина Крешево, на сједници Комисије за очување националних споменика одржаној 11. марта 2011. године у Сарајеву.

Носилац истраживања и израде Приједлога одлуке:

Ади Ћоровић, дипломирани инжењер архитектуре, сарадник за цјелине градитељског наслеђеја и културне крајолике у Комисији за очување националних споменика